

matalassos, els morters i el tipus de gerres anomenades tenalles–, a més d'un curiós estudi sobre les filigranes dels folis dels inventaris i encants.

Si bé, l'estudi dels béns materials encara es troba en un estadi primerenc, això no resta valor a la publicació, la qual constitueix una obra de referència per a tots aquells interessats en el món de la cultura material catalana de l'època medieval i reflecteix l'ampli ventall de possibilitats que ofereixen aquests documents. Esperem, doncs, que l'estudi de Bolòs i Sànchez-Boira animi a altres historiadors a estudiar-los i superar, d'aquesta manera, el caràcter anecdòtic al qual anteriors investigadors els havien relegat.

AINA PALAREA MARIMÓN
Universitat de Girona

Julio ESCALONA, Andrew REYNOLDS (eds.), *Scale and scale change in the early Middle Ages. Exploring landscape, local society, and the world beyond*, Turnhout, Brepols, 2011, 305 pp. (The medieval Countryside; 6). ISBN 978-2-503-53239-4.

Aquesta obra és fruit d'un projecte de recerca que persegua comparar en l'àmbit europeu les societats i l'organització territorial o política que sorgeixen amb la descomposició de l'imperi romà, així com l'abast i els ritmes que assoleixen les transformacions durant els primers segles medievals. D'això en resulta una pulcra edició que presenten Julio Escalona i Andrew Reynolds i que compta amb un capítol teòric introductori, on el primer reflexiona sobre la conveniència d'aplicar diversament el concepte d'escala a la comprensió d'aquests temps històrics. Distribuïdes en tres apartats, completen la publicació altres nou aportacions que s'ocupen principalment del nord-oest peninsular.

Referida a territoris, paisatges i assentaments, la primera part del llibre comença amb l'aportació d'Alfonso Vigil-Escalera i Juan Antonio Quirós sobre les explotacions rurals, on defensen una ràpida substitució dels models antics pels vilatges i les comunitats locals al sector espanyol. També Andrew Reynolds reflexiona sobre les transformacions que afecten el paisatge anglès durant els segles IV-VII, tot estudiant certs assentaments i necròpolis. Clou l'apartat Margarita Fernández, qui planteja les transformacions que assoleixen l'organització territorial i els poders locals del nord-oest peninsular fins la fi del mil·lenni.

La segona part se centra en l'anàlisi social, tant en l'àmbit local com a més àmplia escala, on l'aportació d'Alexandra Chavarría relaciona les elits nord-itàliques amb les fortificacions i les esglésies. Al seu torn, Wendy Davies estudia la figura de la caució personal castellana al segle X, en el medi local i entre l'aristocràcia. Al capdavant, Julio Escalona i Francisco Reyes apliquen diverses escales d'anàlisi a l'estudi del procés expansiu i de les transformacions socials o econòmiques que assoleix el comtat de Castella durant el segle X.

El tercer àmbit s'assigna als sistemes de gran escala i comença amb l'anàlisi de Santiago Castellanos sobre les transformacions del sistema fiscal en època visigoda, tant a nivell local com estatal. Aquí també Iñaki Martín examina les emissions monetàries de la Meseta del Duero entre els segles VI-VII i considera que són més una

eina de propaganda que un instrument fiscal. Aquest apartat finalitza amb l'aportació de Grenville Astill sobre els diversos papers que pot assolir la moneda a l'economia anglesa altmedieval.

Una bibliografia final i un índex temàtic cohesionen la publicació. Malgrat tot, resulten dissemblants els esforços esmerçats per tal d'aplicar les diverses nocions d'escala que guiaven la iniciativa.

RAMON MARTÍ CASTELLÓ
Universitat Autònoma de Barcelona

Fabien FAUGERON, *Nourrir la ville: ravitaillement, marchés et métiers de l'alimentation à Venise dans les derniers siècles du Moyen Âge*, Roma, École française de Rome, 2014, XXV+885 pp. (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome; 362). ISBN 978-2-7283-0936-8.

La presente obra es la publicación de la tesis defendida por el autor en la Universidad Paris-IV Sorbone bajo la dirección de Élisabeth Crouzet-Pavan, quien prologa el libro. Se trata de un trabajo muy ambicioso que analiza el abastecimiento y el consumo de alimentos en Venecia desde el siglo XII, momento en que surge la primera legislación "annonaria" en la ciudad, hasta finales del siglo XV, cuando la ciudad ya ha iniciado su expansión por la "Terraferma" y cambia sus estructuras de abastecimiento.

La obra está dividida en dos partes, la primera de las cuales está dedicada al abastecimiento. En esta primera mitad del libro, el autor se centra sobre todo en el aprovisionamiento de trigo y en las estructuras públicas que surgen en el siglo XII y que van evolucionando con la misión de asegurar un abastecimiento seguro a precios estables. Ligadas a las instituciones "annonarias" y a las políticas anticíclicas desarrolladas por la ciudad, ya en el siglo XIII se consolida una estructura fiscal y de deuda pública, que el autor analiza con sumo cuidado. De hecho, la intención del Dr. Faugeron es estudiar el papel de los agentes privados en el mercado cerealístico y su relación con las autoridades públicas venecianas. Uno de los principales problemas para cumplir su objetivo ha sido el desequilibrio de las fuentes en Venecia, muy ricas las de origen público y mucho más pobres y parcas las de origen privado. Este desequilibrio ha hecho que, tradicionalmente, la historiografía veneciana le haya dado un rol principal a las instituciones públicas en el proceso de abastecimiento. Sin embargo, el autor afirma que, a pesar del importante papel que cumplen dichas instituciones en el proceso de abastecimiento de la ciudad, legislando, controlando, comprando directamente trigo o incluso requisándolo en caso de carestía, el peso principal lo llevan comerciantes privados que son los encargados de buscar el trigo en los mercados y llevarlo hasta la capital de la laguna. Aunque el abastecimiento de cereal daría para un libro en sí mismo, el autor no se conforma y analiza también el comercio y la distribución de otros productos, como la carne, el pescado, el vino, el aceite, las verduras o la fruta. Las fuentes disponibles sobre estos productos son menos abundantes y muchas veces, más complejas de analizar. El autor estudia las zonas de abastecimiento siguiendo el modelo planteado por primera vez por Heinrich Von Thunen, renovando en los últimos años en obras como la de Grantham.